

words while reading. The questionnaire of the teachers working with left-handers shows that teachers often lack knowledge of training such children and quite often do not consider their peculiarities. They still have a lot of difficulties in organizing the educational process to make it more active and purposeful.

Key words: ambidexterity, lefthander, domination, functional assymetry of brain.

УДК 378.147:373.3.011.3-051

DOI: 10.32626/2309-9763.2019-26-2.249-254

Ірина Дорож, Анатолій Ковальчук
Iryna Dorozh, Anatolii Kovalchuk

ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ “МИСТЕЦТВО” ЯК СФЕРА ВИХОВАННЯ СВІТОГЛЯДНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ЛАНКИ НАВЧАННЯ

EDUCATIONAL FIELD “ART” AS A SPHERE OF DEVELOPMENT OF WORLDWIEV COMPETENCIES OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

У статті інтегровано поняття “світоглядна культура майбутнього вчителя” як елемент педагогічної компетентності вчителя, який дозволяє здійснювати аналіз зовнішніх установок, норм, цінностей через призму гуманістичного світогляду і формувати на їх основі власні культурні погляди, переконання і норми поведінки, які визначають способи професійно-педагогічного взаємодії вчителя з іншими учасниками освітнього процесу, характер його творчої професійної активності та самовдосконалення. Окреслено поняття світоглядної компетентності особистості; розглянуто значущість світоглядної культури як складової професійної компетентності майбутніх учителів початкової ланки навчання; визначено роль деяких видів мистецтва, зокрема художньої літератури та музичного мистецтва, для виховання світоглядної культури майбутніх учителів початкової ланки та їх вплив на становлення професійної підготовки фахівців. Проаналізовано останні дослідження з окресленої проблеми.

Ключові слова: світоглядна культура, професійна компетентність, освітня галузь “Мистецтво”, вчитель початкової ланки навчання.

Сучасні процеси розвитку суспільства зумовлюють потребу розроблення культурологічних підходів до розв’язання проблем освіти. Основною рушійною силою відродження і створення якісно нової національної культури є освіта. Завдяки їй реалізується державна політика у створенні інтелектуального духовного потенціалу нації, розвитку вітчизняної науки, техніки і культури, збереженні і примноженні культурної спадщини, формуванні світогляду людини майбутнього. Сучасний педагог повинен мати фундаментальну базу знань, які дають можливість чітко визначати призначення і місце педагогіки серед інших суспільно-значущих видів діяльності. Для цього недостатньо загальної ерудиції, інформаційної освіченості у системі соціальних знань. На перше місце виступає ціннісна зрілість фахівця, вміння обирати пріоритети у своїй фаховій діяльності. Це завдання для вчителя є на порядок вищим порівняно з іншими професіями, адже йдеться про формування майбутніх громадян, людини як члена суспільства, самодостатньої особистості, здатної жити, творити, перемагати.

Аналіз останніх досліджень засвідчує, що проблема формування світоглядної культури вчителя опосередковано неодноразово порушувалась у наукових дослідженнях. Так, феномен світогляду ґрунтовно висвітлюється у філософській літературі, зокрема, досліджена його сутність (Є. Андрос, В. Іванов, В. Жадько, В. Шинкарук та ін.) і структура (Р. Арцишевський,

А. Буянов, А. Райдугін, С. Резванов, К. Шуртаков та ін). Основоположне значення світогляду в життєдіяльності людини аналізовано у низці психологічних досліджень (Л. Божович, Н. Менчинська, Т. Мухіна та ін.). Світогляд як психологічне явище, його атрибутивні характеристики з'ясовуються у працях Б. Ананьєва, І. Беха, А. Валлона, Г. Костюка, С. Рубінштейна та ін.

Теоретичному обґрунтуванню наукового світогляду присвятили свої праці С. Гончаренко, Л. Корміна, Н. Шахирєва, Ю. Руденко, В. Халамендик, Є. Думаненко. Дослідження категорії художнього світогляду у філософських та педагогічних аспектах представлено науковими пошуками А. Азархіна, Р. Арцішевського, М. Бахтіна, П. Гуревича, Г. Март'янової, Н. Миропольської, І. Почечуєвої, О. Рудницької, Г. Тарасенко та ін.

З'ясуванню корелятивних зв'язків культури і світогляду присвячено роботи Н. Барга, В. Малахова, А. Швейцера. Проблема взаємодії мистецтва і світогляду висвітлена у дослідженнях Т. Велюгіної, В. Личковаха, В. Мазепи, В. Медушевського, Л. Моревої, Г. Нечаєвої, Н. Поповича, С. Уланової, Г. Щедріної та ін.

Роль духовних цінностей у становленні світогляду студентської молоді вивчали О. Белих, Є. Бондаревська, О. Олексюк, О. Семашко, Б. Нагорний, Д. Чернилевський, Г. Шевченко та ін. Освітньо-філософські засади світоглядного виховання майбутніх учителів знайшли своє відображення у працях В. Андрущенко, Л. Губерського, І. Зязюна, М. Євтуха, В. Кременя, Б. Лихачова, М. Нікандрова, Т. Петракової, О. Сухомлинської та ін.

Проте, незважаючи на неодноразове звертання науковців до світогляду у різних дослідницьких контекстах, сьогодні немає чітко окресленої дефініції “світоглядна культура”. Не вивчена, зокрема, роль художніх факторів у вихованні світоглядної культури майбутніх учителів початкової ланки освіти на засадах гуманістичних цінностей.

Метою статті є обґрунтування значущості деяких видів мистецтва, зокрема художньої літератури та музичного мистецтва, для виховання світоглядної культури майбутніх учителів початкових класів як складової їх професійної компетентності.

Виходимо з того, що формування світоглядної культури вчителя обумовлене потребами практики, насамперед, вимогами сучасного суспільства до вчителя, його особистісних характеристик, професійних якостей. Як зазначають науковці, “Ефективність навчально-виховної роботи вчителя безпосередньо залежить від світоглядної культури самого вчителя” [1, с. 3]. Тому виховання такої культури є чи не найважливішим складником підготовки майбутнього педагога, тим паче вчителя початкових класів. Сучасні дослідники вказують: “Найбільш важливою умовою безпеки суспільства є наявність і збереження системи культурних та духовних цінностей, що складають ціннісний смисл людського буття. Саме педагог забезпечує у суспільстві відтворення та трансляцію духовних цінностей, здійснює духовний зв'язок поколінь і духовного досвіду людства. У руках педагогів майбутнє всієї планети – формування нової людини з аксіологічно зорієнтованим гуманістичним мисленням” [2, с. 3].

Аналіз праць Б. Ананьєва, Р. Бернса, Л. Кольберга, І. Кона, Дж. Міда, В. М'ясіщева, М. Платонова, І. Сवादковського, В. Століна, В. Сухомлинського, Є. Ериксона, П. Якобсона та інших учених дає підстави для твердження, що формування світоглядної культури є напрочуд важливим аспектом становлення особистісного “Я” кожної людини. Особливої ваги цей процес набуває у період професійного становлення. Тому одним із найважливіших аспектів підготовки майбутнього вчителя до педагогічної діяльності слід вважати виховання світоглядної культури як необхідної професійно-особистісної якості сучасного фахівця.

У контексті нашого дослідження світоглядну культуру вчителя тлумачимо як інтегративне утворення в структурі його особистості, що являє собою комплекс знань, переживань та діяльнісних установок, що формується під впливом різноманітних факторів і згодом обумовлює стиль професійно-педагогічної діяльності.

Слід окремо зазначити, що світоглядні компетентності майбутнього вчителя початкової ланки освіти корелюється специфікою педагогічної роботи з дітьми молодшого шкільного віку.

Професійна діяльність такого вчителя базується на його підготовці як високопрофесійного фахівця, який ознайомлений з сучасними світовими вимогами до гуманізації навчально-виховного процесу школи першого ступеня, підготовлений до організації навчальної діяльності молодших школярів як педагогічної взаємодії, що спрямована на розвиток кожної особистості, її підготовку до розв'язання завдань життєтворчості.

Особлива увага у нормативних документах надається фаховому становленню вчителів початкової ланки освіти, які стоять біля джерел розвитку особистості. Від першого вчителя значною мірою залежить виховання в учнів ціннісного ставлення до дійсності та мистецтва, розвиток художньої свідомості і компетентності, здатність до самореалізації, потреби у духовному самовдосконаленні.

Діяльність учителя початкових класів має багато вимірів і напрямів, характеризується багатоаспектністю і складністю, адже здійснюється у своєрідному інформаційно-мистецькому середовищі. Саме література та музика є таким комплексом засобів художньої виразності, який пробуджує почуття прекрасного, дає свободу фантазії, активізує прояви інтуїції та ініціативи молодших школярів, а педагогічно-мистецька діяльність є необхідною і важливою складовою вияву професійності вчителя початкових класів. Тому у формуванні професійних умінь учителя доцільно використовувати різні види мистецтва у їх взаємодії і взаємозв'язку з метою глибокого й ефективного поєднання інформаційної і творчої функцій навчання.

Оволодіння знаннями – важливий чинник формування світогляду, та крім них потрібні пошуки й інших педагогічних засобів, спрямованих, на перетворення знань у переконання, в активну життєву позицію особистості. Серед цих засобів особливої уваги заслуговує освоєння найвищих досягнень мистецтва. Відомо, що сприйняття художніх образів розширює природні межі життєвого досвіду людини, формуючи індивідуальну форму її світоглядної культури – світопереживання, “є своєрідним вектором вибору духовних орієнтирів особистості, скарбницею культурного досвіду людства, історичної пам'яті та можливості міжкультурних комунікацій” [3, с. 3].

Мистецтво не можна розглядати як удосконалений інструмент, що “полегшує” вкладання вироблених суспільством світоглядних принципів у створення особистості. Роль мистецтва є набагато складнішою і відповідальнішою. Активно взаємодіючи з іншими формами суспільної свідомості, художнє пізнання дійсності розкриває й узагальнює інтереси та прагнення людини до ідеалів саме в їхньому світоглядному значенні.

Без спілкування з мистецтвом не “окультурюється” такий важливий функціональний елемент світогляду, як почуття людини, а без них ніякі знання не перетворюються в особистісні переконання. Впливаючи на світ передусім через переживання, мистецтво має унікальну здатність формувати досвід вчування. А це істотно позначається на всебічному розвитку людини, виробленні ціннісних установок і загальної культури.

Основною тенденцією розвитку художньої культури є спорідненість різних видів мистецтва. Всі види мистецтва споріднені й покликані до життя потребами людей – естетичними, пізнавальними, комунікативними, виховними тощо. Немає мистецтва головного або другорядного. Жоден вид мистецтва не може бути замінений іншим, а всі разом вони утворюють динамічну систему із загальними закономірностями. Наприклад, музика не може, подібно до літератури, безпосередньо передавати зміст певних понять і уявлень, але здатна з досконалістю, недоступною іншим видам мистецтва, прямо і безпосередньо відтворити духовне життя людини, виражати характер і динаміку її переживань, втілювати найтонші нюанси її почуттів. Тобто, кожен окремо узятий вид мистецтва, який має естетичну цінність, художню завершеність, створює ту художню модель дійсності, яка непідвласна іншим. Але ні один із видів мистецтва не здатний цілісно і всебічно відобразити дійсність так, як вона сприймається п'ятьма органами відчуття. Кожен з них володіє специфічними засобами виразності, своїми можливостями впливу на людину. Так література впливає на другу сигнальну систему. Сприймається передусім слово. Художнє слово викликає емоційно-естетичні реакції. Сприйняття

ж музики йде зворотним шляхом: емоційно-естетична реакція викликає активну діяльність свідомості. У процесі взаємодії музики і слова створюється новий художній образ з яскравою емоційною спрямованістю і конкретним змістом.

Таким чином, перевага в одному та обмеженість в іншому обумовлює взаємодію видів мистецтва, яка здійснюється через подібне та протилежне; кожен вид допомагає, доповнює інший властивою лише йому неповторною специфічністю. Тому можна збагатити образи сприйняття, доповнюючи один вид мистецтва іншим.

Між видами мистецтва існує не тільки сюжетний або хронологічний зв'язок, а й внутрішній творчий і життєвий. Оскільки всі види мистецтва походять з одного джерела – реального життя, яке однаковою мірою живить творчість і композитора, і письменника, і художника.

Своєю специфікою література найбільше зближується з музикою. Так, у глибоку давнину література і музика склали одне ціле. Стародавні поети (наприклад, Есхіл, Софокл, Еврипід, Піндар і інші) самі склали музику до своїх творів і були виконавцями. З часом стався процес розмежування, внаслідок чого кожна з цих складових частин виділилася в окремий вид мистецтва. Проте, цей процес не закінчився. Відомою є низка митців, у житті яких не тільки поєдналися, а й стали нерозривним цілим література й музика. (Г. Квітка-Основ'яненко, Л. Толстой, Леся Українка, О. Пушкін, П. Тичина, М. Рильський та ін.). Взаємопроникнення слова і музики спостерігаємо у творах, побудованих на музичному матеріалі: “Гори співають” О. Гончара, “Музикант” Т. Шевченка, “Народна пісня” І. Франка, “Меланхолійний вальс” Лесі Українки, “Шопен” М. Рильського, “Концерт” Богдана Ігоря Антонича та ін. Багато літературних творів покладено на музику. Часто буває так, що ліричний вірш є настільки “музикальним”, що стає надбанням музики.

Відомо, що художня література – один з універсальних видів мистецтва, який ґрунтується на словесній творчості як специфічному способі художньо-образного пізнання світу, тобто, як вже було сказано, це мистецтво слова. Як мистецтво художнього слова, література володіє величезними можливостями відображення дійсності, безпосереднього вираження життя людини. Невичерпна образність, алегоричний смисл, художня узагальненість, понятійний та емоційно-естетичний контекст творів художньої літератури концентрують силу людської думки, показують найтонші відтінки естетичних переживань. Вона здатна показувати явище в динаміці і розвитку, виразно описувати як матеріальний світ, так і перебіг психічних процесів. З другого боку, за допомогою кожного з видів мистецтва можна відтворювати окремі життєві явища набагато глибше, ніж словесними образами (наприклад, у плані почуттєвої наочності). Музика виразно передає звукові явища, внутрішній світ людини. Л. Толстой запевняв, що у звуках найбільше ліризму.

У мові і музиці є важливий загальний засіб виразності – інтонація. Інтонація відтворює передусім емоційний стан людини: гнів, ораторський пафос, здивування, радість, заклик і т. п. за інтонацією визначається характер людини. Дві людини можуть розмовляти різними мовами, але дякуючи виразності мовної інтонації, розуміти одне одного.

Мова, як і музика, має темп, швидкість руху, ритм, цезури, вона членується на окремі побудови. Слово у мові подібне мотиву у музиці. Слово “фраза” вживається в однаковому значенні: як музичний термін, так і як літературознавчий. Звукова мова, як і музика, має свій діапазон і тембр.

Відмінна ж їх риса в тому, що в мові інтонація є допоміжним елементом розкриття змісту слова, а в музиці – вона головний фактор, бо музика є мистецтво інтонації, а не комбінація звуків. Крім того, у мові звучання не визначено по висоті: підвищення і пониження в ній приблизні. У музичній мелодії не тільки точно визначено звучання кожного тону (звука), але й тони узгоджені між собою, вони вступають у логічний зв'язок, підкоряються певній закономірності (лад).

Провідне у музиці – мелодія, через яку митець розкриває життя людини, навколишню дійсність. Коли слухаємо музику, ми усвідомлюємо в ній, наскільки звукова тканина, приведена в певну систему, злагоджено звучить, розвивається, рухається в часі.

Є своя мелодія і в літературному творі, найбільше вона зливається з музикою в ліричних віршах. Наспівність її передається засобами інтонаційно-змістових відтінків мови. Тут найбільше, “омузичується” художнє слово. У ліричному творі, як правило, сюжету немає, а композиція виявляється в русі переживань, що входять у сферу музики. Музика звучить і в прозових творах, але її виразність слабша, ніж у поезії, їй бракує гармонії, побудованої на законах поезики віршованого твору. Крім того, у прозових творах відсутня головна умова музичності – метр, тобто чергування наголошених і ненаголошених складів, – найбільш характерна риса вірша.

Важливим елементом у сплаві слова і музики є фонетика. Художність фонетики – один із важливих поетичних засобів, який поглиблює зміст, викликає музичне враження. Кожен письменник намагається знайти виразні та звукові сполучення, вагомі на емоції слова. Так у вірші Т. Шевченка “Реве та стогне Дніпр широкий” звук “р”, що часто повторюється, створює враження ревучого Дніпра. Звук набирає художньої сили у сполученні з іншими звуками, але кожен з них має і сталу ознаку, наприклад, у звучанні “А” – світле, м’яке, “Л” – м’яке, ніжне, “Р” – енергійне, “У” – компактне, вагоме і т. д. Література, і особливо музика, позбавлені колориту для зображення навколишнього світу, проте в поєднанні або зближенні зі словом чи звуком він набуває особливої поетичної виразності.

З найбільш поширених музичних образів, що виявляють єднання слова й музики є пісня. Саме вона була першим джерелом спорідненості цих двох видів мистецтва. Лише у ліричному творі музичний образ вплітається в словесну тканину і разом з іншими образами підпорядковується ідейно-естетичному задуму автора.

Таким чином, поєднання літератури (поезії) і музики не випадкове: обидва ці мистецтва часові, звукові, переважно виразні; їх поєднує наявність розміру і ритму, інтонації, безпосередня зображальність музичної і поетичної мови, композиційна спорідненість і спільність походження з первинного синкретичного жанру пісні. “Наука і мистецтво є впливовими факторами як розумового, так і естетичного розвитку особистості, адже об’єднуються у високому пориванні до гармонізації взаємовідносин людини з навколишнім світом”, – вказують науковці [4, с. 12].

У висновку зазначимо, що залучення майбутніх учителів до мистецької діяльності відіграє неабияку роль у формуванні їх світоглядної культури. У той же час вивчення різних видів мистецтва (особливо літератури і музики) не повинно здійснюватись ізольовано. Мистецтво є комплексною системою художніх цінностей і специфічним типом відносин людини зі світом, виступає явищем суспільного життя, в якому фіксується і концентровано проявляється людський досвід світоглядного самовизначення, розкривається смисл світоглядної культури. Все, що знаходиться у взаємному зв’язку, повинно викладатися у тому ж зв’язку. З нашого погляду потрібно якнайповніше забезпечити поліхудожність викладання мистецьких дисциплін у системі професійної підготовки вчителя початкової ланки освіти, оскільки це уможливить успішне формування його світоглядної культури.

Список використаних джерел

1. Дорогань С. О. Формування світоглядної культури майбутнього вчителя засобами української літератури: Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. філос. наук: 09.00.03. К., 2005. 22 с.
2. Долженко В. О. Виховання духовних цінностей у студентської молоді в полікультурному просторі: Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 “Теорія та методика виховання”. Луганськ, 2006. 23 с.

3. Свиренко Ж. Є. Виховання гуманізму в студентів вищих технічних навчальних закладів у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу: Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 “Теорія та методика виховання”. Луганськ, 2009. 22 с.
4. Тарасенко Г. С., Нестерович Б.І. Аксиологічний підхід до інтеграції мистецьких дисциплін у контексті гуманітаризації вищої освіти // ВІСНИК Житомирського державного університету. Житомир, 2005. Вип. 21. С. 12-15.

The ideal image of the teacher is certainly a high-level professional, a humanist, highly-educated, cultural, intelligent person responsible for the future of the country, which depends on his / her wisdom, intellectual, spiritual-moral, artistic-aesthetic, and worldview culture.

The article deals with the notion “worldview culture of a future teacher” as an element of the teacher's pedagogical competence, which allows to analyse the external settings, norms, values through the prism of the humanistic world outlook and to form on their basis own cultural views, beliefs and norms of behaviour that determine the methods of professional-pedagogical interaction between the teacher and other participants of the educational process, the nature of the teacher's creative professional activity and self-improvement.

The notion of personality's worldview competence is defined; the significance of worldview culture as a component of professional competence of future primary school teachers is considered; the role of certain types of art, in particular fiction and music, for the formation of future primary school teachers' worldview culture and their influence on the formation of professional training of specialists has been identified. Recent researches on this problem have been analysed.

Key words: worldview culture, professional competence, educational field “Art”, primary school teacher.

УДК: 372:37.017

DOI: 10.32626/2309-9763.2019–26–2.254-259

Марія Іванчук, Марія Олійник
Mariia Ivanchuk, Mariia Oliinyk

РОЗВИТОК ОСОБИСТІСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА В УМОВАХ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ

AN INDIVIDUAL POTENTIAL DEVELOPMENT OF THE ELEMENTARY SCHOOL CHILD IN THE CONDITIONS OF INTEGRATED EDUCATION

У статті подається характеристика особистісного потенціалу та розкривається його розвиток у процесі інтегрованої навчальної діяльності. Аналізується проблема дослідження крізь призму теоретичних положень провідних вітчизняних і зарубіжних дослідників. Обґрунтовується значимість інтегрованої навчальної діяльності в розвитку особистісного потенціалу молодшого школяра.

Ключові слова: інтегроване навчання, особистісний потенціал, молодший школяр, навчально-пізнавальна діяльність, саморозвиток.

Інтеграційні процеси сьогодні охоплюють усі сфери людської діяльності, але для освіти є особливо впливовими, зокрема для розвитку творчої особистості, активізації пізнавальної діяльності, для виявлення здібностей, для формування навичок самостійної роботи. Інтеграційні процеси несуть у собі певний гуманістичний потенціал, який полягає у множинності шляхів здобуття освіти. Мається на увазі, що в освітньому просторі відбувається варіатизація можливостей і умов для становлення і самореалізації особистості. Тому, основним завданням освіти